

K 29586
L

საქართველოს
კონსტიტუციის 1914 წ.

მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი .

ივან-ბაბა ბულულაშვილისთვის

ქველის აღმართვის ცამო.

შინაარსი: ივან ბაბა ბულულაშვილი, მისი სურათი. სარუ-
ბაშს გალაშქრება თეიმურაზ მეფისა, ლექსად თქმული
არჩილ მეფის მიერ. ინგოლოთა სიმღერა.

ბ ვ ი ლ ი ს ი

მლექტრონიკ-მბეჭდავი სტამბა არ. ძერესელიძისა, ვაბაშვილის შუკა. № 1.

1 9 1 4

ივან-ბაბა | ბულულაშვილისთვის

ძეგლის აღმართვის გამო.

შინაარსი: ივან-ბაბა ბულულაშვილი, მისი სურათი. სარუ-
ბაშს გალაშქრება თეიმურაზ მეფისა, ლექსად თქმული
არჩილ მეფის მიერ. ინგილოთა სიმღერა.

95562 - 72

ბ შ ი ლ ი ს ი

ელექტრონი-მშვეტლავი სტამბა არ. ქერესელიძისა, გაბაშვილის შუკა. № 1.

1 9 1 4

სტამბა

ივან-ბაბა ბულუღაშვილი.

ივან-ბაბა ბულუღაშვილი.

(1801 - 1872 წ. 20 ივნ.).

ფეოდალური ნაპერწკალი განუჩეკვლად წოდებისა და გვარ-მოდებისა ყველა წესიერად გაჩინდეს თან-ტოლად მოსდევს, ხელთ რომ შემდეგ. ზოგში ეს ნაპერწკალი დევიდება ნათელ შარავანდედად და ზოგში კი გაუღვივებელი იფერფლება და ავლის ქვეშ იმარსება, ეს ახსნება ანა კაცის შობით გლეხად ანუ აზნაურად, რამედ თვით უსენაქის მიერ ბოძებულ ნიჭის მოხმარებითა, ზრდიოთა და მოვლით.

ათასად გვარი დაფასდა, ათათასად ზრდილობა, თუ კაცო თვითონ არ არისო, ცუდიო გვარიშვილობა, თქმულა შოთასაცან.

ივან-ბაბას დემეტრე დანათლა უწინარეს ეკლესიის კაცური კაცობა და შერე შინ თვითონ :მ კაცურ-კაცობას შესძინა „გვარიშვილობა“: უნდა მისად გაჩინდეს ვაშკაცობისა იმისთანა ღვაწლი დასადა საქართველოს განაზირა სინგილოს ერს, რომ მადლიერი შთამომავლობა დღეს მას აღუმართავს საუკუნო ძეგლს..

ივან ბაბა ბულუღაშვილი დაიბადა ღრდ-მამის სახლში სოფ. კახში 1801 წელს ეს წელიწადი იყო ის საბედისწერო სინთრო, რომლის დაბლა მოხანდა საქართველოს გავლილ საუკუნეთა გმირული წარსული და მდლა—მომავალ დროის ახალი ცნობრება ახალ წეს-წეობილების ზე-გავლენით. ამ დროს კადის-კადე დატრიალდა საქრთო აზრი, რომ ქართველობა ამიერითგან მოინკუბებსო აურებულ მტერთა ზედ-მოსევისაგან. მოწინავე ქართველობამ ხმა-ღლა დაიწყო ღანანაკი—მუფყა ლექსანდრეს მიერ 1442 წელს გაურელი დეიძლი ძმები იმპერატორ ალექსანდრემ კვლავ შეკვავრთაო, სამართალი მითხოვს ვთქვით, რომ მტრისაგან მრავალხანად დაჭრილ-დაკლდილ

სანიგელით ამ ჩვენს განაზიარ მარად შიანს ქვეყანაში დღიდას მის დახერობისა დაღისტნელ ჯეკთაგან საქადიველასთან შეერთება-შეღევის ნატურა და წყურვილი არასოდეს არ განიეებულა, ბირიქით, დროს განმავლობაში თანდათან უმეტესად გადაიებულა და გაზრდილა.

ძალე ისტორია ამ ქვეყნისა მთხრობილა ჩვენს წიგნში „სანიგელი“ და აქ მის გამეორებას აღარ შეუღღებოთ, მხოლოდ დაგურთავთ ორიოდ სიტყვას, რომელიც ახასიათებს ინგილოთა მთავე კაცების, უმთავრესად ივან-ბაბას სულის სიმტკიცეს, მათს რუდუნებას თვით-ცნობიერების გასამტკიცებლად საქართველოს ამ განაზიარ მხარეში.

სანიგელის ერთი ნაწილი — ჭარისა — დახერეს ლეკებმა და მასში მოსწეს ქართველობა სრულიად; ორიოდე სოფელშია ბუეტავ-და ქართველობა (ელისენი და მისი მისადგურები) და ივინიღ დი-მორჩილეს (1698 წელს), დახარკეს და დახარკეს. მთრე ნაწილი კი — კავკასიის მხარე — შავ-ბაზის დროითგან გმინავდა აქურ სულ-თნების ბრძანებლობის ქვეშე. ამ სასულთნოში მკადროდ მოსახლეობდა ქართველობა, მხოლოდ აქა იქ მულალები შიასახლებული. არც ეს სულთ-ნები, რომელიც ძარ-მოდგით ჩამომავლობდნენ ვახსახიფილისაგან, და არც ჭარელი ლეკები ქართველობას მოსვენებას არ აძლევდნენ: მათს საყდრებს ანგრევდნენ, მათს ენას და ჩვეულებას აბუჩად იტღებდნენ. ამ-გვარსავე დამცირებაში ჰევენდათ აქური მულალობაც (თათრობა). ამათ, ქართველობას და მულალობას, რაიებად სოფლადნენ, თავიანთ თავს კი ბატონად, მიღობებულად. ამათ უნდა ემუშავნათ, ოფლი ეღვართ, იმათ კი მხა-მხარეულად ესვათ-უჭამათ, ექვიფნათ და ეომნათ... ქართლ-კახეთის ქართველობასთან!

მტარვალობა სიუვარულს ვერ დაბადებდა. ინგილოებმაც ვერ შეითვისეს „წუნჯალა“ ლეკები, რომელიც გუშინ მათი ეურმო-ტრილი მონები იყვნენ, რომელიც უხსოვარ დროითგანვე ბარელ ქართველების ნამუშევარ-მოკებულთ საზღობადნენ. ინგილონი უშიშრად ებრძოდნენ მტარვლებს, წმინდათ ინახვდნენ თავიანთ რჯულს, თუმიდა ფარულად, თავიანთ ენას და ჩვეულებას. ვინც ჩუვარდებოდათ სელში-

მტარვლებს, იმავე წაშს აწამებდნენ, ვით, მაგალითებურ, აწამეს ზილფი
ჯანაშვილი, აბრამ ხუციშვილი და სხ., მაგრამ მათ ადგილს სხვები
იჭერდნენ, და „რაიებს“ და „ბატონებს“ შორის არასოდეს არ
შეწყვეტილა მუსრვა-ჟელტა. შეწუხებული ინჯილები ხან-და-ხან უში-
შრად ეუბნებოდნენ მტარვალ სულთნებს: „დაახელოთ თქვენნი აკა-
ცობა, თორემ დედა-ბუღიანად ავიყურებთ; ალანანს გაჭაფთ და მოძმეთ
შეგუერთ დებით“. ბრიყვი სულთნები ღმობიერდებოდნენ, მაგრამ დროე-
ბათ, მეტი კიდევ იწუებოდა უსასტიკესი დევნა.

ასეთ საშინელ და საზიზღარ ეოფას ბოლო მოკლე 1844
წელს, უფრო კი მის მომდევნო 1850-ს.

საინგილოს „ბატონი“ (ასე ეძახდნენ ელისოს სულთანს) გაი-
ქცა დაღისტანს (1844 წ) და შამილის ხაიბად დაიდგინა. აქაუ-
რობა დაღისტანიურთ მამინ ეოფ ადგილი, სიცა მუდამ და მარად
გაისმობდა ომბროდლის ჩახა-ჩუხი, სიცა შამილის მიერ წაქეზებული
დეკობა ონავრობდა, ჰსურდა ერთი დაკვრით ამოგვლო ქართველ-
ბის სისხსენებელი. მაგრამ მათ მუქარას არ შეუშინდა ქართველობა,
პირიქით, თითქო მათ გამოსაჯავრებლად მიინდომა ცხადლოჲ აქე-
არა, რომ ის არის ნამდვილი ქართველი, ქართველის რეჟელის,
ქართველთა ღმერთის თაუვანისმცემელი. სული და ტული ამ მოძკ-
ობის ეოფ ივანბაბა რამდენიმე ამხანაგითურთ კახილამა და სხ.
სოფლებიდაჲ. ესენი მოკლდნენ მარჯვე დროს, რომ უსას-
ხლოდ შესრულებულიეოფ დიადი საქმე. ასეთ დროდ აღმოჩნდა ხსენე-
ბული 1850 წელი. წავიდა თუ არა სულთანი დანაილ-ბეკ, ინჯილო-
თა წინაპრებიც გაზადენენ ტფილისის გზას..

5 ოკტომბერს 1850 წელს სიონის ტაძარში მონათლდნენ
ივან-ბაბა ბულუღაშვილი, გიორგი ჯანაშვილი, კოტე ჭირლი-
ტაშვილი და ხუთნიც სხვანი. ამთვე 1851 წელს აქვე მოი-
უვანეს და მონათლეს (7 აპრ) 37 ინჯილო, მათ შორის ეოფ ჩემი
ბიძაშვილი ცნობილი ისტორიკოსი დიმიტრი ჯანაშვილიც. ივან-ბაბას,
გიორგი ჯანაშვილის და მათ ამხანაგების მონათლვას დიდის ამბით
მიეგება ქართველი საზოგადოება: მათ ნათლიებად ბძმანდებოდნენ
მეფის მზადგელის თავად ვარანტოვის მუჟღე ელისაბედი, ნინა

გრებიოელოვი, შეთვისძე საქრთხირი, თავადი ანდრონიკაშვილი, გენერალი რუჟიტი და სხ. სახსოვრად გიორგი ჯანაშვილმა გრიგოლ ორბელიანისაგან მიიღო ქართული წიგნი, რომელიც დღეს ამჟვეებს მის შვილის ბიბლიოთეკას.

ახალ მონათლულებმა თან წაიყვანეს ქართველი სამღვდელთა.

ერის სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. ბუღისგან დაკარგული და დაზარალები ძმები ერთმანეთს ეხვედნენ, უამბობდნენ; დანათლულები დაქტეულ ტაძრებს გამაღებულად აგებდნენ, მადლად მართულ ხარების ძახიან სმას კიდის-კიდე მიჰყვებოდა ერის გამამხნეველები მილოცვა-ტეშმართად, მაშინ აღსდგა ქრისტე მკვდრეთით სიკვდილისა სიკვდილითა და მთრგუნველი და სოფლაგებით შინა შეოფებისთვის ცხოვრების მიმინჯებული.*)

ამისთანა ამაგისთვის ამიერიდგან ივან-ბაბა ბუღელაშვილის საფლავს დაამშვენებს მის ზატიოსნს შრომით მოკებული ღამისა ძეგლი, უკვე შექმნადებული საინგილოს საზოგადოებათაგან.

„არც კაცი ვარჯა“, გუითულის ნიკო ბარათაშვილი, „იუოს სოფელში და სოფელს კი არარა არგოს“.

ეს დავალება უკვდავ მკოხნისა ჭარბად დაკმაყოფილა უკვდავმავე ერის წინამძღოლმა ივან-ბაბამ.

აქვე ვურთავთ ორს ლექსს, რომელიც ვერ დავბეჭდეთ ჩვენს „საინგილოში“.

*) დროს განმავლობაში თვითცნობიერების საქმემ მახინჯი სახე მიიღო ზოგიერთ სოფელად, მაგრამ ამის ბრალი იმდენად ერს არ ედებოდა, რამდენადც მის მახლობელს ხელმძღვანელებსა და გაფანატიკოსებულს მოღლებს.

1. არჩილ მეფის თქმული

(კარი 4მ „პატრონის თეიმურაზის მონღომება ლეკის წუხეთის
(=წუქეთი=წახური) წახდენისა“, დაბეჭდილის „არჩილია-
ნის“ 118—119 გვ.).

გამიწყრა ოდეს ყენი,*)
მოჰყვა წუხეთს (წუქეთს) ვინა ზისა,
ალიბეგ სახელდებული,
პატრონი სარუბაშისა; **)
მისი მომინდა პასუხი,
ჩვენება ჩემი რაზმისა.
ალონში ცხენი წამექცა,
თავს მტვერი გადავიყარე:
ძალიან დამცა მიწასა,
მაჯები ამოვიყარე,
ველარ შევიძელ ლაშქრობა,
ვერ წაველ, ვერ ავიყარე,
ზურაბ, კახნი, ქართლელნი
მათად სამტეროდ წავყარე.
ველოთ, მისლოდენ სარუბაშს
მას შეუტყობრად მყოფარსა.
ველარ გაუსწრებს წუხეთსა,
გარ ჯგებირს შემოიფარსა.
ქვეითად შეუხდებიან,
აგლეჯენ ხმალსა და ფარსა.

*) ამბობს მეფე თეიმურაზი 1613 წელს.

**) ყენს მოჰყვაო წუქეთში(საინკილოში) მჯდომი ერისთავი ალი-
ბეგი (ვახანიშვილი).

ზურაბ ცხენით გარდმოუხდა,
შეუზახა სულ ლაშქართა:
„გადმოხედით ყველა ცხენით
ვინ ბძანებით აქა ხართა,
ვითლა მიხვალთ მეფესთანა,
თავს ვერ ნახავთ განახართა!
ვძლევთ ომითა, ვერ დაგვიდგენ
ხმალ მოწვდილთა და ნაფართა“ .
ამ სარდლობით მალ აელოთ
ჯებირი და სხვა სიმაგრე.
თავი მოსკრეს ალიბეგსა,
შეუზახეს: „იღვე აგრე!
ვით გმართვედა შექმნილიყავ
შაჰ აბაზის შენ მოსაგრე!*)
სარუბაში ვერ დაგვიდგა,
წა, წახური გაამაგრე!“
მოვიდნენ თავი მომართვეს,
კულავ საშოვრის ფანჯიაკი**).
სისხლნი მათნი მათ მოღვარნეს,
შეუღებნეს იატაკი.
იგი მხარე მოერბინეს,
დაეცალათ ცხვართა ბაკი,
მომილოცეს, მივულოცე,
თქვეს: გათავდა თქმული აკი“ .

1636 წლის წინაღ იგივე მეფე ბძანდებოდა საინგილოს
სოფელ ბაზარში:

*) ლაშქრობის თანამოხიარე, ლაშქრობაში მშველელი.

**) მეხუთე ნაწილი. — ვახტ. სამართ. 25ნ: „ომში ნაშოვნის საქონ-
ლისათვის თუ ან თარეშობით ნაშოვნი იყოს, თუ ხელმწიფე იქ ბძანდება,
რომელიც ვერინანება, იმას მოართომს და ფანჯიაკსაც აიღებს, თუ არ
ბრძანდება, ფანჯიაკს მაინც აიღებსო“. ქართლის ცხ. 308, „ალიღეს ფანჯიაკი
სამეფოდ“.

„მცირეს ხანს ბაზარს ვდგებოდით
სალხინოთ, სათამაშოთა..
ბაზრიდან აყრას დიდებით
სანადიროსა წასვლასა
კაცი ვერ იტყვის ენითა..
ოთხმოცსა ყათარს აქლემსა,
ცხენ-ჯორსა, აზავერს*) გარდა,
კარვებს მის მოფენილობით
ჰკიდებდენ, იდვის მუნ გორ-და
ტყუილი ეს არ გეგონოს,
მართალ არს, არ ჰორ-და,
ნუზლიც მრავალი წაველით..
მინდვრები სოფლებს გაშორდა..
კულმუხელთ და კახთ სიმრავლე
ამად გასინჯე კუხოსი!
ამ დღეს გავეც, სხვას გარდაის,
ასი ჯილა, ასი ტყავი,
კვლავ ცხენები ბედაური,
ართუ ზურგზე განატყავი.
ამათ გარდა აბრეშუმი
სამოც აქლემს ნატვირთავი,
არ დავაგდე უბოძვარი,
ღარიბები მოურთავი“.

თუმცა ქვეყნის მოღალატე ალიბეგი (ვახაჩიშვილი) მოპკლა თეიმურაზმა, მაგრამ მისი შთამომავლობა მომაგრდა კახის ზემო ქურმუხის ხეობაში და აქედგან იწყო გამგეობასულთნობა.

*) აზავერი, საპალნის ასაკიდარი ხარი.

2. ინგილოთა სიმღერა*)

საინგილოსთვის

არს ივან-ბაბა,

გიორგი, კოტე...

ვით წმინდა საბა

სულ რვანი კაცნი **)

სიტყვით საქმითა

იღვწიან ძმურად

რუდუნებითა:

უშიშრად იცვენ

სარწმუნოებას,

მამა პაპათა

წეს-ჩვეულებას,

მოჰყავთ მოძღვარნი

ტფილისიდანა,

ნათვლენ უმღვდლოთ

შთენილთ დიდხანა,

ტაძრებსა ხსნიან

დაკეტოლებსა,

ერსა ასმენენ,

ტკბილ გალობებსა;

მნა ჩაგრული

ესალბუნება

ერსა ნანასებრ,

ლაღობს ბუნება;

წიგნი შემოდის

მამა-პაპური,

ნათლდება ქვეყნის

კიდის კიდური:

*) „თემია 1912 წ. № 77.

**) ივან-ბაბა ბულუღაშვილი, გიორგი ჯანაშვილი, ალექსანდრე მურადაშვილი, გაბრიელ ასანაშვილი, კოტე ჭირლიტაშვილი, ბედირ მურადაშვილი, დურში აღმასაშვილი, სიმონ ხალილაშვილი (ნათლ. დავთ).

სად გუშინ წამოდა
არ ჩნდა ნასწავლი,
დღეს იქ არს ნალოცთ*)
საკმაო მრევლი.

ათას სამას წლის
არჩილ მეფისა
საყდარი **) ბრწყინავს
გორას კასრისა,

თანაც ოთხთავი

ხუციანთ კერად

ერსა უხდება

სალოცავ საყდრად ***)

წმიდა გიორგი,

დიდი საყდარი,

მთლიანის ქვისა

დასაყუდარი, ****)

აქაურობის

არის დამცველი,

აღმოსავლეთის

მარად მფარველი,

ქანდრის საყდარაც

კექნისა მთებში

*) ნალოცი, ინგილოურად ნასწავლი, ინტელიგენტი-

**) ააშენა არჩილ მეფემ მერვე საუკ. დამდეგს, განაახლა ამ რამდენიმე წლის წინად ინგილო მღდ. მიხეილ ყულოშვილმა. საყდრის ეზოში დაფლულია ისეთი უზარმაზარი ქვევრი, რომ, როგორც იუწყება ვადმოცემა, იტევდა 1001 ჩაფ ღვინოს 1001 კომლოვან კაკიდაშო (ვახილამ). თითო კომლს ზედაშედ თითო ჩაფი მოჰქონდაო სთვლობას და ქვევრიც იცხებოდაო, კვირაძალს კი (თომას კვირას) ქვევრს ზღიდნენო და დაზოცილთ სულს ზიარად იხსენებდნენო.

***) ხუციანნი ანუ ხუციშვილები (კახში) შთამომავალნი იმ ხუცესის აბრამისა, რომელიც აწამა სულთანმა. მათს ოჯახში დარჩენილა ოთხთავი და ყველა სხ. საეკლესიო სამაახურებელი.

****) წმ. გიორგი ქურმუხისა (ალაგობრივ-ქურმუხის საყდარი ანუ დიდ-საყდარი), რომელიც თეიმურაზ ბატონიშვილს მოუხსენებია საქართველოს 365 წმ. გიორგთა შორის. მთლიანი ქვაა, საყდრის სახით გამოკვერტილია.

შეფარებულია
ბურვილს ბარდებში *)

მის ქვემო მოჩანს
თეთრი საყდარი,
იქვე ჰმარხია
მრავალი მკვდარი. **)

იქით არს ყუმი, ***)
ლექეთი, ზარნა, *****)
რომელნი მტერმა
დასცა-დაბზარნა

თვით კასრისა ძირს
ბარბაროს საყდრის *****)
მოჩანს სერტყები
ხისა აყრილის.

ეს სიწმინდენი
მტრისა ხელითა
თუმცა ვნებულან
ვერაგობითა;

მაგრამ მით მადლით
სძლებს ეროვნება
მხარეს შორეულს,
არ-რა ევნება,

*) პატას ღელის ფერღობზეა. მის ეზოში, ნანგრევებ შორის, გდია ლოდი ზედ-წარწერით, წარწერა ფრიად ძველი დროისაა. საყდრის ეზო-ყურეში დიდრ. ანი ჰანდრებია და ტყე.

**) საფლავებს ნიაღვარი აფუჭებს, საყდარიც დანგრეულია ბალავ-რამდე.

***) დადი საყდათია სოფელ ყუმს, დანგრეული.

****) მცხეთას ეკუთნოდა. დიდებული მარანი ჰქონია. ქვევრები 70-მდეა ლექეთსა და ზარნაში დღეს მოსახლეობენ ლეკები, ლექეთშია ც-დიდი საყდრების ნანგრევებია.

*****) ეკუთვნის ქიტიაშვილებს.

შთება აქ სული
ქართველობისა,
მის უწინდელ დროს
დიადობისა.

ერი ძლიერი,
ხალხი გულადი,
მეტად ვაშკაცი,
მხნე და პურადი
მადლითა დიდის
კასრის წმინდისა
გულითა არის
ანდამანტისა.

მის ფრთესა ქვეშე
განისვენებენ
წმინდა ბებრები, *)
გმირთ სულს კაცს უდგმენ,
მათთან გიორგიც **)
ზიარს სავანეს
ჰპოებს განსასვენს
სამაროვანეს

ქურმუხის წმინდა
მიმდემ ხნიდგანა
ლოცავს „თეთრს ქართველს“
ზე-მალლიდგანა. ***)

*) „ბებრების სამარიები“ წმ. ბებრ დელაკაცების საფლავები კახს,
ბრიმა-ღელეში.

**) გიორგი ჯანაშვილი.

***) კავკასიონის ფერდობის ცხვირზეა.

ხმაც იღუმალი,
მნუგეშებელი
მოსთქვამს, იძახის
გამმხნეებელი:

ლელო შენია,
მხნეო ქართველო,
ქვეყნის შორეულ
მიჯნის დამცველო;

აწ ველარ გჩაგრავს
ჰაჯი-ალაი,
ველარც სულთანი
დანი-ალაი,

ქარის ჰანკები
ვერ მძვინვარებენ,
ლეკნიც დაღისტნის
ველარა გამტრობენ,

გაშაღე დროშა
მშვიდობიანი,
გაღეწე კალო
ბარაქიანი,

თან შემოსძახე
გამარჯვებისა
სიმღერა ტკბილი
წინსვლის, ძლევისა.